

УКРАЇНСЬКИЙ ДУХ У ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ ШЕВЧЕНКА

*Минуле століття залишило багатий спадок в історії образотворчого мистецтва і продовжує привертати увагу дотепер: час від часу відбуваються персональні виставки, з'являються статті та узагальнюючі монографії^{1, 2}. До плеяди митців того періоду належить і **Шевченко Василь Маркелович** – київський художник реалістичного спрямування, творчість якого пронизана багатим національним колоритом. За визначенням самого живописця, основними жанрами його творчості стали портрет, натюрморт та пейзаж.*

Микола Шевченко
канд. фіз.-мат. наук,
м. Київ

Народився **В. М. Шевченко** 14 квітня 1920 року в Києві, початкову освіту отримав у звичайній ФЗШ №71 (1928–1937), згодом вступив до 9 класу тільки-но створеної Республіканської художньої школи ім. Т. Г. Шевченка (1937–1940). Далі війна, служба в армії в окремій будівельній роті та робота художником-альфрейщиком у будівельній конторі при ЦК КП(б)У (1945–1947). Визначальними стали роки навчання в Київському художньому інституті ім. Т. Г. Шевченка (1946–1952) у видатних педагогів: **К. Д. Трохименка** (1885–1979), **О. О. Шовкуненка** (1884–1974), **К. М. Єлеви** (1897–1950), **Т. Н. Яблонської** (1917–2005). Суттєвий вплив на формування світогляду художника справила творчість уславлених попередників: **М. К. Пимоненка** (1862–1912), **С. І. Васильківського** (1854–1917), **О. О. Мурашка** (1875–1919).

Родинні традиції, потужна школа та багата спадщина українського малярства заклали в художнику глибинну любов до рідного краю та повагу до простої людини – трударя, творця матеріальних благ.

Творчий шлях Василя Шевченка складався з двох етапів: перший охоплював період від початку 50-х років і до середини 60-х років минулого століття; другий – від 60-х і до остаточного завершення діяльності. Помер художник 31 грудня 2003 року. Похований на Північному кладовищі міста Києва.

Діяльність митець розпочав у майстернях Київського відділення художнього фонду. На ранньому етапі йому був притаманний певний конформізм: не поділяючи ідеологію пануючої партії він змушений був виконувати її замовлення.

У цей період художник активно працює в жанрі індустріального пейзажу. Вражений масштабами Дніпродзержинського металургійного комбінату та героїчною працею сталеварів, пише «В металургійному цеху. 1962 р.» та «Завод живе, завод гуде. 1962 р.»³ Але найближчою для художника все ж залишалась тема українського села. В 1957 році він пише багатофігурну композицію рознарядки колгоспників на роботи «Вихід на жнива. 1957 р.» та незаполітизований пейзаж «На сільській фермі. 1957 р.»

Знаковим у творчості став пейзаж «Чернеча гора» (1961). З канівських пагорбів розгортається панорама річища Дніпра в негоду. Увесь простір до самого обрію охоплений важким, грозовим небом, ще трохи, і небо розірве сліпуча блискавка. Лиш невеличкий клаптик на полотні осяяний сонцем – заповідник Т. Г. Шевченка, святе місце для України... Подумки спливають невмирущі рядки: «Щоб лани широкополі, і Дніпро, і кручі, було видно, було чути як реве Ревучий.»

В 1964 році він приступає до педагогічної діяльності – влаштовується викладачем рисунку та живопису на архітектурний факультет Київського інституту архітектури і будівництва, де працює до остаточного виходу на пенсію (1993 р.), одночасно очолюючи студію образотворчого мистецтва при БК «Славутич». З цього моменту розпочався другий етап творчості – більш плідний, тривалий, і, зрештою, визначальний. Не змінними при цьому залишились тематика творів, методи та техніка написання, але роботи стають відвертішими, письмо – темпераментним.

¹ «Соціалістичний реалізм і тоталітаризм.» О. . Роготченко (Київ: ФЕНІКС, 2007. – 608 с).

² «Українські художники: 3 відлиги до Незалежності.» Г.Я. Складенко. Київ: ArtHuss, 2020. Книги I, II.

На сільській фермі. 1957 р.

Чернеча гора. 1961 р.

³ «Василь Шевченко. Життя та творчість» [альбом] / укладач М. Шевченко. Київ: Новий друк, 2019. 196 с..

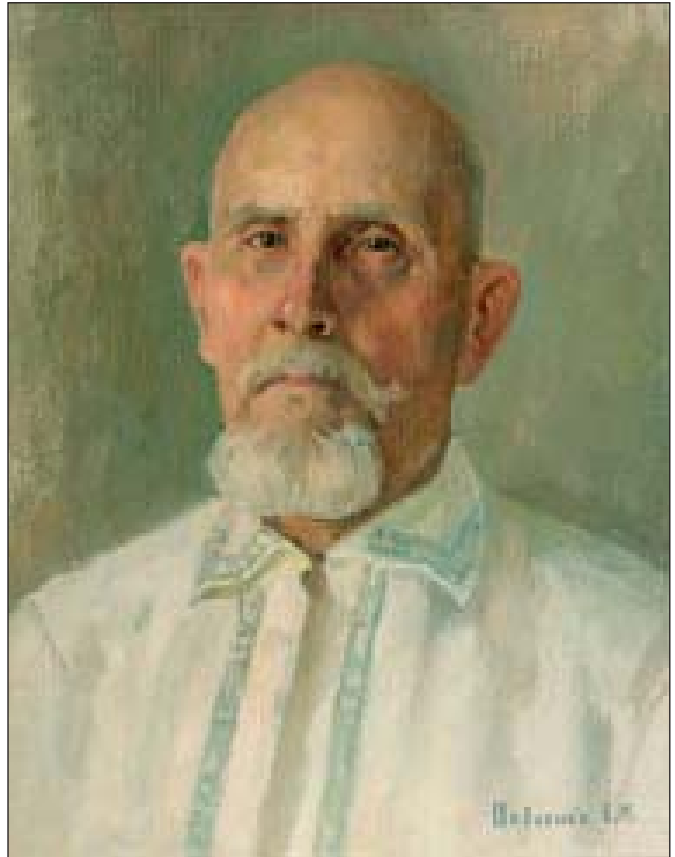
ПОРТРЕТ

Серед робіт раннього періоду слід відзначити майстерно написані портрети близьких художнику людей: «Смажений Олександр Матвійович. 1957 р.» – товариша дитячих років; та «Шевченко Саватій Васильович. 1962 р.» – образ вбраного у святкову білу вишиванку українського інтелігента, рідного дядька художника. Особливе місце в творчості займають ліричні портрети дітей – «Складна задача. 1958 р.», «Хлопчисько в кашкеті. 1956 р.» та ін. У доробку присутні також й портрети вождів світового пролетаріату – замовлення партійних органів, уникнути котрого було нездійсненою мрією. На другому етапі моделями стають люди з оточення художника: рідні, друзі, охоче позує студентство. Визначне місце в галереї посідає «Портрет старого. 1977 р.» – образ мудреця, що схиливши голову, розмірковує про пережите. З порівняння «Шевченко Саватій Васильович. 1962 р.» та «Портрет старого. 1977 р.» помітна зміна техніки письма: якщо перший ретельно виписаний, то другий написаний темпераментно, широким мазком.

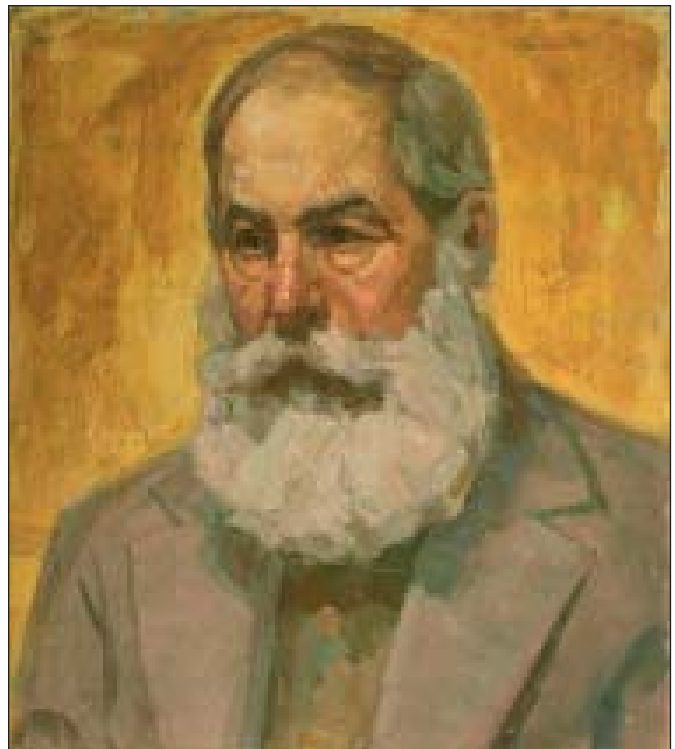

Автопортрет. 1963 р.

Загалом у портретному жанрі переважають жіночі образи. На портреті «Дівчина з блакитними очима. 1959 р.» вбрана в ошатну білу блузу з рюшами та мереживами героїня з неприхованим задоволенням та цікавістю спостерігає за художником. Поряд – «Портрет Катеринки. 1995 р.» Поеднує роботи техніка виконання – обидві виписані однаково ретельно, та й блузи у моделей схожі. Але за психологізмом образів це різні роботи – з першою асоціюється юність, перше кохання; друга знайомить глядача із зосередженою та сповненою гідності студенткою. Повага автора до моделі читається в продуманій до дріб-

Шевченко Саватій Васильович. 1962 р.

Портрет старого. 1977 р.

ниць композиції та антуражі: мало примітний обрізаний букет; блакитна, під колір вбрання, драпіровка; положення рук з довгими пальцями – свідчення про музичну обдарованість; розміщений у верхньому правому куті пейзаж з обрисами університету ім. Т.Г.Шевченка, де навчалась Катеринка. Стримана кольорова гама, непохитний погляд знову ж таки блакитних очей, автор наголошує – перед нами непересічна особистість.

Дівчина з блакитними очима. 1959 р.

У рідному КНУБА Василь Шевченко залишив по собі пам'ять, написавши для галереї видатних діячів архітектури, будівництва та викладачів чотири портрети. Найвідоміший з них – портрет академіка **О.М. Вербицького** на тлі Київського залізничного вокзалу – найвизначнішої споруди його авторства. Поряд розміщуються портрети професорів **В.Д. Глуховського**, **Г.Ф. Богацького** та

Портрет Катеринки. 1995 р.

Є.О. Литвиненка. П'ятий, найвдаліший у цій серії, портрет професора **О.І. Норовецького**, зберігається в одній з аудиторій закладу. На ньому науковця зображено за вивченням літератури. Робота чудово закомпонована, палітра витримана в скупих, холодних тонах.

Крім згаданих, художник написав низку портретів колег педагогів, які зберігаються в приватних колекціях.

Складна задача. 1958 р.

НАТЮРМОРТ

Естетичні погляди Василя Шевченка формувались у власній садибі серед квітучих садів, кущів троянд, клумб та рядків жоржин і півоній. Символічно, але народився художник у квітні, коли пробуджується природа і квітнуть абрикоси, яблуні, вишні. Тема квітів домінує в жанрі: квіти він пише в букетах, пише квітучі кущі й сади. Чільне місце тут посідає «Натюрморт з флоксами. 1967 р.» Яскраві, різнобарвні флокси та жоржини – від білого до темно червоного – все в декоративному керамічному глечику з власної колекції, розкидані на столі яблука та склянка чаю – просто й виразно. Поряд – «Фіалки та півонії. 1993 р.» з червоними півоніями в центральній частині та ніжно-рожевими фіалками лівише.

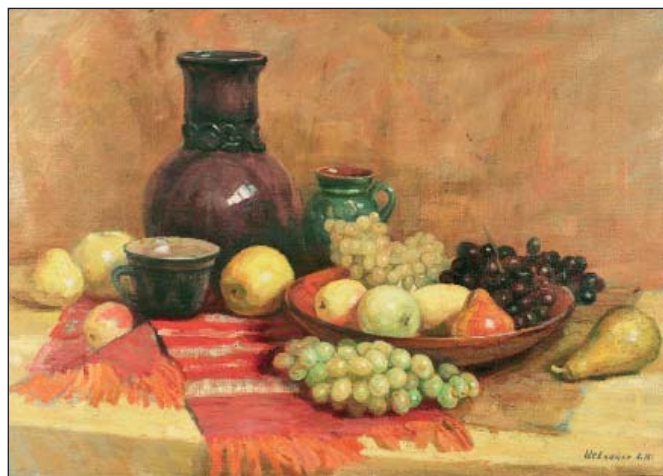
Натюрморт з флоксами. 1967 р.

Фіалки та півонії. 1993 р.

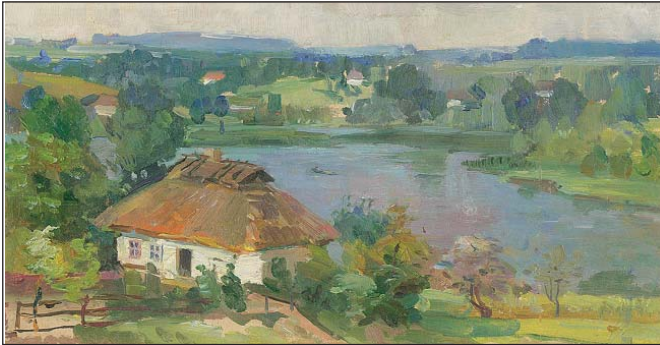
Гарбуз з помідорами. 1976 р.

Натюрморт з виноградом. 1976 р.

ПЕЙЗАЖ

Головними напрямками в пейзажному жанрі Василя Шевченка були сільський пейзаж, історичні місця України та рідне місто Київ. Але найбільше вабила художника сільська тематика. Учень, в подальшому товариш і перший дослідник творчості художника **С.М. Скороходов**, пригадує спільні зі студентами виїзди по селах на етюди та наводить такі слова вчителя: «Побував на пленері – і ніби помолився...»⁴ Сільські пейзажі художника вирізняються глибоким національним колоритом. Панорамні краєвиди села, хатинки під стріхою між мальвами та соняшниками; млини, копиці сіна; ставки, озера та річки з місточками – тут Василь Шевченко виступає продовжувачем традицій видатних попередників **П.О. Левченка** (1856–1917) та **Н. Х. Онацького** (1875–1937).

Сільський пейзаж. 1969 р.

Літо. 1969 р.

Білогородку затуманило. 1959 р.

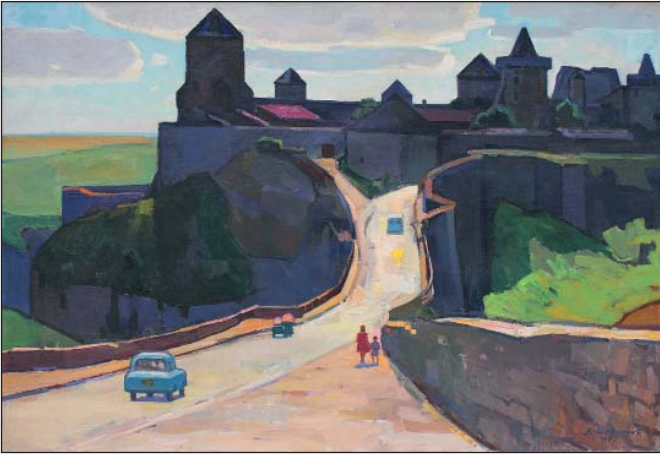

Сонце низенько, вечір близенько... 1963 р.

Білогородка взимку. 1977 р.

⁴ «Василь Маркелович Шевченко. Художник - педагог. » С. М. Скороходов. (неопубліковане)

Кам'янець-Подільська фортеця. 1967 р.

Кам'янець-Подільська фортеця. 1968 р.

Хотинська фортеця. 1969 р.

Панорама Подолу з Труханового острова. 1965 р.

Більшість етюдів майстер написав на Київщині, у Святошинському та Васильківському районах, де з давніх часів мешкали його пращури по батьківській лінії; часто писав краєвиди Таращанського району, звідки походила матуся. Для художника у цих місцях все ще гуляло відлуння його особистого коріння.

Інтерес до історії та української бувальщини спонукали Василя Шевченка до мандрівок Україною, що втілювалось у серію робіт, присвячених визначним місцям України. В творчому доробку можна відшукати культові споруди Чернігівського Дитинця, величні собори та костьоли Львова, замки Острога та Закарпаття, Канівські та Седнівські краєвиди, село Щученку з її чарівною доісторичною пристанню та дніпровськими

берегами. Але найулюбленішими місцями паломництва були Кам'янець-Подільський та Хотин. Сюди він неодноразово повертався, написав низку етюдів з видами фортець з різних локацій, які експонувались на різноманітних виставках. Якщо «Кам'янець-Подільська фортеця. 1967 р.» достатньо відома і була представлена на Республіканській виставці з нагоди 50-річчя жовтневої революції, то не меншої уваги заслуговує робота 1968 року, де у ранковому тумані фортецю зображено з сусіднього пагорба і добре проглядається башта Кармелюка та до самого обр'ю тягнуться обриси міста, що прокидається. І непохитним гігантським велетнем виростає темпераментно написана «Хотинська фортеця. 1969 р.»

Увінчують пейзажну лірику київські мотиви. Древній і вічно юний, з глибинною історією і завжди сучасний Київ став для художника колискою, домівкою та останнім прихистком.

Тут художник народився, йому й присвятив своє палке захоплення. Серія київських пейзажів вибудовується дов-

кола «Панорама Печерських схилів. 1969 р.» та «Панорама Подолу з Труханового острова. 1965 р.» Серед робіт – Собор Св. Софії, Лавра, Іллінська та Кирилівська церкви. Визначальне місце посідають неодноразово писана «Андріївська церква. 1968 р.» та «Замок Річарда Левове Серце. 1967 р.».

Панорама Печерських схилів. 1969 р.

Андріївська церква. 1968 р.

Замок Річарда Левове Серце. 1967 р.

Іконопис

Найпотаємнішим напрямом діяльності художника був сакральний живопис. Серед ікон авторства Василя Шевченка, що зберігає родина на покутті, вирізняються «Богоматір з немовлям» та «Воскресіння Христове» (1950-ті роки).

Батьки художника були віруючими та ревно дотримувались християнських традицій – свояк по матері, **Коберник Володимир Петрович**, в кінці 40-х-50-х служив старостою в Соборі Св. Володимира у Києві. Тогочасна ідеологія «не заохочувала» релігійні нахили громадян і під час сталінських репресій 1937 року за ст. 54-10 ч.1 кримінального кодексу було заарештовано та страчено батька митця (реабілітовано 05.05.1989 р. №13-Р).

Підставою для вироку «антидержавна діяльність» стали висловлені у полеміці з колегами пророчі слова засудженого про неминучість війни з Німеччиною. Підозру викликає відсутність у матеріалах справи чотирьох сторінок з допитами учасників трагічного зібрання, хоча

прізвища всіх осіб відомі. Натомість випадкові «свідки» цієї історії наголошують на «фанатичній релігійності»⁵ Маркела Шевченка. Не дивно, що займаючись іконописом художник намагався всіляко приховувати це.

Тим часом свою діяльність Василь Шевченко розпочинав саме з написання ікон. У повоєнні 1946-1947 роки за сприяння **В.П. Коберника** Василь Шевченко був залучений художником-альфрейщиком до відбудови та реставрації Собору Св. Володимира у Києві, про що митець згадує в автобіографії, та про що засвідчує його племінник **Ігор Павлович Коберник**. У цей період, за спогадами Василя Шевченка, для Собору він написав ікону Св. Макарія та ікону Св. Пантелеймона.

Під час гостювання (1947 р.) з двоюрідним братом **Василем Івановичем Недашківським** у рідного дядька **Саватія Шевченка** за свідченням **Валерія Саватієвича Шевченка**, двоюрідного брата митця, для Спасо-Преображенської церкви міста Остріно Гродненського району Білорусії художник написав ікону «Воскресіння Христове». ■

Богоматір з немовлям

Воскресіння Христове

⁵ Архівна справа №65828-ФП. ЦДАГО.